

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ

Μελέτη τοῦ κ. Παύλου Λανδορμύ

(διασκευασμένη ε' τῇ γλῶσσαι μας ἀπὸ τὸν Πέτρο Ζητουριάτη).

[Ἡ μικρὴ αὐτὴ μελέτη γιὰ τὸν μεγαλειότερο ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους ὄλων τῶν χρόνων καὶ τῶν τόπων ἐγράφηκε γιὰ τὸ πολὺ δημόσιο ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τῆς φιλοσοφίας ε' τὸ Παρίσι κ Παῦλον Λανδορμύ. Ἀποτείνεται—ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὴς τὸ λέγει—τόσο ε' τὴν νιότη τὴν ἀκαδημαϊκὴν, ὅσο καὶ ε' ἐκείνους ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἱστορία τῶν ἰδεῶν. Καὶ ἐπειδὴ πρόκειται γιὰ Γαλλικὸν δημόσιο, ὁ συγγραφεὴς φροντίζει νὰ μᾶς εἰπῆ, πῶς δὲν εἶνε γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔχουν κουρασθῆ ἀπὸ τὴν μάθησιν, γιὰτὶ ἀπὸ τὴν μελέτη αὐτὴ λείπει κάθε ἴχνος φορτώματος καὶ πολυμαθείας. Μὰ ἐμῆς, ποὺ δὲν εἴμαστε πλούσιοι σὲ πολυμαθεῖς καὶ σὲ ἀνθρώπους κουρασμένους καὶ μπουχτισμένους ἀπὸ τὴν μελέτη καὶ τὴν γνώσιν, διασκευάζοντες τὴν ε' τὸ Ἑλληνικόν, νομίζουμε, ὅτι μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ πιστεύουμε, πῶς προσφέρουμε πραγματικὴ ὑπηρεσίαν ε' ἐκείνους ποὺ διψοῦν ἀπὸ μάθησιν καὶ δὲν βρίσκουν τί νὰ διαβάσουν.

Ἐπρεπεν ὁμως προτοῦ ἐμεῖς ἀναλύσουμε τὴν μετάφρασιν αὐτῆς τῆς μελέτης, νὰ εἶναι μεταφρασμένη ἀπὸ κάποιον καθηγητὴ τῆς φιλοσοφίας ε' τὸ Πανεπιστήμιόν μας, γιὰτὶ τέτοιου εἶδους βιβλία, ἔχουν μεγαλιότερο θέλημα καὶ οὐσιαστικώτερον σκοπὸν ἀπὸ τὴν νῆρξιν, ποὺ ἔχουν βυθιστῆ οἱ καθηγηταὶ μας ε' ὅποιαδήποτε σκέψιν τῆς ἐκπαιδευτοῦ καὶ ἂν ἀνῆκουν, καὶ μεγαλιότερη ἀπόλαυσιν ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους καυγάδες τους.

Σ' τὸν τόπον μᾶς ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ θετικὴ ἐργασίαν, καὶ ἀπὸ κἀτι τι ποῦ θὰ μᾶς μπίσῃ ε' τὴν κατανόησιν τῶν περασμένων μας γιὰ νὰ δημιουργήσουμε κ' ἐμεῖς ἡσυχα-ἡσυχα τὸ μέλλον μας. Ἐχουμε ἀνάγκη νῆρξιν, ὅσο εἶνε δυνατόν, ὁ πολὺς κόσμος, κάθε ἀνθρωπάκος ποὺ διαβάζει, ε' τὸ ἐπίπεδον τὸ διανοητικὸν ποὺ βρίσκονται καὶ τ' ἄλλα ἔθνη ε' τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, γιὰτὶ ἡ ἀπαιδεύσις μας δὲν ἔχει ὄριον. Καὶ μὲ ἀπαιδεύσις καὶ ἀριλοσόρησιν κρίσιν οὔτε τὰ ἔθνη μεγαλώνουν οὔτε οἱ ἀνθρωποὶ ποὺ τὰ ἀπαρτίζουν.]

Ἡ ΖΩΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ

Κεφάλαιον Α'.

Μόλις ἔβγαζεν ἡ Ἑλλάς ἀπ' τὸν ἥρωϊκὸν της καὶ νικηφόρον ἀγῶνα ἐναντίον τῆς εἰσβολῆς τῶν Μήδων. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔχτιζε τὰ τεῖχη τῆς Ἀθήνας καὶ κτετακεύαζε τὸ λιμάνιν τοῦ Πειραιῶ καὶ ὁ Περικλῆς μὲ τὴν ἐπιδέξιαν πολιτικὴν του ἐξασφάλιζε, τοῦλάχιστον γιὰ μισὸ αἰῶνα, τὴν καλοροζικὴν τῆς πατρίδας του.

Ἡ Ἀθήνα χτισμένη ἐπάνω ε' τὰ δύο ποτάμια, τὸν Ἴλισσὸν καὶ τὸν Κηφισσοῦ, μιᾶμιση λευγα μακριὰ ἀπ' τὴν θάλασσαν τοῦ Αἰγαίου, ὕψωνε μέσθιν ε' τὸν γαλανὸν οὐρανὸν της, τίς ἀρμονικὰς σκιγραφεῖας τῶν νεῶν της. Εἴταν πρωτεύουσα τῆς Ἀττικῆς, χώρας ἀπὸ τὰ πρῶτα κράτη τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ κίστεροι ἀπὸ ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδες κατοικοῦσαν ε' τὴν παντοδύναμον πόλιν. Μιὰ ἀποικιακὴ κυριαρχία τῆς εἴταν ὑποταγμένη, καὶ ε' τοὺς πολέμους της εὐτυχοῦσε καὶ ἐπλούτιζεν ἀπ' τὸ ἐμπόριόν της καὶ τοὺς φόρους ποὺ ἐπέβαλε ε' τοὺς ὑπηκόους της, φεγγοβολῶντας συγχρόνως ε' τίς τέχνας καὶ τὰ γράμματα.

Ὁ Φειδίας, ὁ ἔνδοξος γλύπτης, τὴν ἐστόλιζε μὲ ἕξοχα μνημεῖα κι' ὁ Αἰσχύλος μὲ τὸν Σοφοκλῆ ζ' τὰ θεάτρα τῆς παρίσταναν τὶς ἀθάνατες τραγωδίες τους. Αὐτὸς ὁ Περικλῆς ἐγοήτευε τὰ πλήθη μὲ τὴν θαυμασία ῥητορική του καὶ κυβερνοῦσε τὴν δημοκρατία, μὲ μόνον τὸν τίτλο τοῦ στρατηγοῦ. Μὰ τί παράξενο πολίτευμα αὐτὸ τῶν Ἀθηναίων! Ἕνα εἶδος δημοκρατίας, ποὺ ἔμοιαζε πιδπολὺ μὲ μιὰ συγκεντρωτικὴ τυραννία, παρὰ μὲ μιὰ ἀπὸ τὶς σημερινές μας δημοκρατίες. Ὅλοι οἱ πολῖτες ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ ἴσοι, μὰ ζ' ἕνα λαὸ ἀπὸ 431 χιλιάδες κατοίκους, ἡ Ἀττικὴ δὲν λογαρίαζε, παρὰ εἰκοσιμία χιλιάδες καθαρὸς πολῖτες γιατί οἱ ἄλλοι χωρίζονταν σὲ δυὸ τάξεις, τετρακόσιες χιλιάδες σκλάβοι καὶ δέκα χιλιάδες ξένοι.

Ὁ λαός, δηλαδὴ τὸ σύνολο τῶν πολιτῶν, δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι ζ' τὴν στρατιωτικὴ ὑπηρεσία γιὰ τὴν ὁποία ἐπλήρωναν ἄλλους μισθωτοὺς ἀντικαταστάτες, ἀφοῦ ἡ μεγάλη τους ἐνασχόληση εἶταν νὰ δικάζουν ἢ νὰ σκέπτονται γιὰ τὶς διάφορες ὑποθέσεις τοῦ Κράτους. Τὶς δημόσιες ὑποθέσεις τὶς συζητούσανε σὲ μιὰ συνεδρία ὅπου συνάζονταν ὅλοι οἱ πολῖτες. Τὴν δικαιοσύνη τὴν ἐμοίραζαν δικαστήρια ἀπὸ πεντακόσιους δικαστὰς, ποὺ τραβοῦσαν ζ' τὴν τύχη τὸν κλῆρο καὶ πληρώνουνταν γιὰ τὴν κρίση τους. Μ' ἕνα τέτοιο πολίτευμα τὰ πάντα ἦσαν ζ' τὰ χέρια τοῦ Κράτους καὶ μάλιστα ζ' τὴν ἐπιτροπὴ ποὺ ἤξεραν νὰ ἐξασκοῦν ζ' τοὺς συμπολίτες τους οἱ ἄνθρωποι οἱ πιδ ἐπιτήδιοι ζ' τὴν ῥητορική καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν καλὴ ἢ τὴν κακὴ ἐπίδραση αὐτῶν τῶν ῥητόρων, ποὺ τοὺς διέφθειραν, ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς ἔδειξε τὴν ἀξίότη του γιὰ τὶς μεγαλειότερες ἀρετὲς ὅπως καὶ γιὰ τὶς χειρότερες ἀχρειότητες. Κ' ἔτσι τὸν βλέπουμε ζ' τὶς ἀπαρχές τοῦ πέμπτου αἰῶνα νὰ δοξάζεται, γιὰ τὴν ἀνίκητή του δράση, ὑπερασπίζοντας τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἑλλάδας, ὅπως πάλι ν' ἀτιμάζεται γιὰ τὴν ἀδικία του καὶ τὴν σκληρότητα ζ' τοὺς πιδ πιστοὺς καὶ πιδ ἀξιους δουλευτάδες τῆς Ἀθήνας.

Μέσα σ' αὐτὴν τὴν πόλη, τὴν γιομάτη ἀπὸ ἀκμὴ, γεννήθηκε ζ' τὰ 469 πρὸ Χριστοῦ ὁ Σωκράτης, γιὸς τοῦ γλύφτη Σωφρονίσκου καὶ τῆς μαμηῆς Φαιναρέτης. Οἱ γονεῖς του ἦσαν φτωχοί, μὰ ὁ νόμος ὑποχρέωνε τὸν πατέρα, ὅσο φτωχὸς κι' ἂν ἦταν, νὰ δώσει κάποια ἀνάπτυξη ζ' τὸ παιδί του, κ' ἔτσι ὁ Σωκράτης ἔμαθε ὅ,τι ἐμάθαιναν τότε τὰ παιδιά, τὴν γυμναστικὴ καὶ τὴν μουσική. Ἡ γυμναστικὴ καὶ ἡ μουσικὴ τῶν ἀρχαίων, περιλάβαινε ὅλες τὶς ἀσκήσεις γιὰ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἔδινε μιὰ ἀνατροφή σχεδὸν τέλεια ζ' τὶς ἀνθρώπινες ιδιότητες.

Ὁ Σωκράτης ἀρχισε ν' ἀποστηθίζει τ' ἀριστουργήματα τῶν πιδ μεγάλων ποιητῶν τῆς Ἑλλάδας, τὰ ἔργα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Θεόγνη καὶ ἄλλων. Κ' ἐπειδὴ τὰ βιβλία τότε τ' ἀντέγραφαν ὅλο μὲ τὸ χέρι κ' ἦσαν πολὺ σπάνια, γιὰ ν' ἀποκτήσῃ ἕνα ἀντίτυπο τῆς Ἰλιάδας, τῆς Ὀδύσειας καὶ τῆς Θεογονίας, εὐρέθηκε πολλὰς φορὲς ὑποχρεωμένος νὰ τὶς γράψῃ τὴν ὥρα ποὺ ὁ δάσκαλός του, τοῦ τὶς ὑπαγόρευε. Κ' ἔμαθε ἀπ' ἔξω ὅλα αὐτὰ τὰ ποιήματα ὅπως

ὄλοι οἱ μαθηταὶ τοῦ καιροῦ του, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἐφρόντιζαν νὰ τοὺς ἐξηγοῦν, τόσο τὴν γραμματικὴ οὐσία καθὲ στίχου, ὅσο καὶ νὰ τοὺς κάμουν νὰ θαυμάζουν, τὴν ὁμορφιὰ αὐτῶν τῶν στίχων ἢ τὴν ἠθικὴ ἀξία τῶν σκέψεων. Κ' ἔτσι σιγὰ σιγὰ τὸν ἐμπαζαν μέσα εἰς τὰ μυστήρια τῆς τέχνης τοῦ τραγουδιοῦ, τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ τρόπου τοῦ παίξεν τὴν λύρα, ὡς πού τὸν ἔκαμαν νὰ σπουδάσῃ βαθεῖα μιὰ ποίηση πρὸ σύθετη, γιὰ νὰ εὕρῃ ὅλη τὴν δύναμιν τῆς ἔκφρασής του καὶ τῆς μελωδίας.

Ἐπειτα ὁ Σωκράτης ὑπὸ τὴν διεύθυνση δοκίμων ἀθλητῶν ἐμάθησε πῶς νὰ ὑπηρετεῖται ἐπιδέξια ἀπὸ ὅλα του τὰ μέλη καὶ νὰ κάμῃ τὸ σῶμα του πρὸ ἔλαφρό, νὰ κινιέται μὲ κομψότητα, μ' ἀρμονία, μὲ μέτρο καὶ μὲ ρυθμό. Δεκαοχτὼ χρονῶν, εἴταν πολίτης καὶ ἔφηβος, δηλαδὴ μποροῦσε νὰ ἔμπρῃ γιὰ δυὸ χρόνια εἰς τὸ σχολεῖο, πού εἶχεν ὀργανισμὸν τὸ κράτος καὶ ὅπου δωρεὰν εἰμποροῦσαν νὰ λάβουν μιὰ πολιτικὴ ἀνατροφή, στρατιωτικὴ καὶ θρησκευτικὴ, ἕνα εἶδος ὑποχρεωτικῆς μαθητείας τῶν πολιτικῶν ἀρετῶν. Εἴκοσι χρονῶν ὁ Σωκράτης εἴταν πρὸ καλὰ ἀρματωμένος, μὲ ὅλες τὶς ἀπαραίτητες γνώσεις γιὰ ἕνα πολίτη Ἀθηναῖο.

*
* *

Σύμφωνα μὲ τὴν ὁμολογία τοῦ πατέρα του, ὁ Σωκράτης εἰς τὴν ἀρχήν, ἐδόθηκε εἰς τὴν γλυπτικὴν, καὶ ἔλεγε μάλιστα, πῶς αὐτὸς ἐφιλοτέχνησεν ἕνα σύμπλεγμα πεπλωμένων χαρῖτων καὶ πού τὸ ἔδειχναν ἀκόμα εἰς τὸν Παρθενῶνα, πολὺ ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατό του. Δὲν γνωρίζομεν ὅμως ἀκριβῶς, πόσον καιρὸ ὁ Σωκράτης ἐργάστηκε εἰς τὴν γλυπτικὴν, ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶνε, πῶς μιὰ ἡμέραν τὴν ἄφησε μονάχος του γιὰ πάντα, γιὰτι ἀπὸ τὴν πρὸ τρυφερῆ του νιότη αἰσθάνονταν καὶ ἔδειξε μιὰ περιέργεια ἀξιοζήλευτη γιὰ τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ζητήματα. Σὲ μιὰ πόλιν μάλιστα ὅπως ἡ Ἀθήνα, ὅπου ἡ διασκέδαση τοῦ πνεύματος εἶχε τὴν μεγαλειωτέραν πέρασιν, μποροῦσε ναῦρῃ κανεὶς χίλιες εὐκαιρίας γιὰ ν' ἀκονίσῃ τὶς ἑξοχες καὶ μαγευτικὰς θεωρίας, πού ἐξέθεταν γιὰ τὴν γέννησιν τοῦ κόσμου, γιὰ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ γιὰ τὶς σχέσεις τους μὲ τὶς ἀνθρώπινες ὑπαρξεις.

Ὁ Σωκράτης ἐγνώρισε τότε ὅλους τοὺς μεγάλους φιλοσόφους πού μᾶς ἔδωκεν ὁ τέταρτος αἰῶνας καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ πέμπτου. Ἐγνώρισε τοὺς φιλοσόφους τῆς Ἰωνίας, τὸν Θαλῆν τῆς Μιλήτου, καὶ τὸν Ἀναξαμένην πού ἐπίστευεν, ὁ πρῶτος ὅτι βρῆκε τὸ νερὸ καὶ ὁ δεῦτερος ὅτι μέσα εἰς τὸν ἀέρα βρῆκε τὸ πρῶτον στοιχεῖον καθὲ πραγματικότης, τὸν Ἡράκλειτον, πού τόσο θαυμάσια εἶχε περιγράψῃ τὸ παγκόσμιον μέλλον τῆς ὕλης, πάντα νὰ παρέρχεται, αἰωνίως ν' ἀναγεννιέται, ἀπιαστον μέσα εἰς τὴν ποικιλίαν τῆς φύσεως του καὶ ἀνάλογο γιὰ τὴν ἴδιαν του ἀστάθεια μὲ τὸ παράδοξον φαινόμενον τῆς φλόγας. Κι' ἀναμφίσθητον εἶνε πῶς εἶχεν

ἀκούση νὰ ὀμιλοῦν γιὰ τὸν ἔξοχο μαθηματικό, τὸν Πυθαγόρα, πὺ εἶχεν ἀνακαλύψει τοὺς πρῶτους νόμους τῆς ἀκουστικῆς, πὺ καθιέρωσε σὲ σύστημα τοὺς ἀριθμοὺς γιὰ τὴν παγκόσμια ἐξήγηση κι' ἐθεμέλιωσεν ἓνα εἶδος μυστικῆς ἐταιρίας ὅπου, οἱ πῖο παράδοξες θρησκευτικὲς τελετὲς, ἦσαν ἐνωμένες μὲ τὶς πῖο αὐστηρότερες ἀρχὲς τῆς ἠθικῆς.

Ὁ Πλάτωνας δὲ ὁ πῖο ἔνδοξος ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωκράτους μᾶς βεβαιώνει, ὅτι ὁ δάσκαλός του νέος ἀκόμα τότε, εἶχε τὴν τύχη ν' ἀκούσῃ καὶ τὸν μεγάλο Ἑλεάτη φιλόσοφο τὸν Παρμενίδη, πὺ ε' τὰ 554 πρὸ Χριστοῦ ἦρθε ε' τὴν Ἀθῆνα μαζί μὲ τὸν μαθητὴ του Ζήνωνα γιὰ τὶς ἑορτὲς τῶν Παναθηναίων καὶ πὺ ἐτάραξεν ὅλα τὰ πνεύματα μὲ τὴν σοβαρότη καὶ τὴν βαθιὰ ἐπιστήμη του.

Κ' ἔτσι ὁ Σωκράτης εἰμπόρεσε νὰ θαυμάσῃ τὴν διαλεχτικὴ τέχνη τὴν τόσο τρομερὴ τῶν Ἑλεατῶν, πὺ μεταχειρίζονταν γιὰ ν' ἀνασκευάσουν τοὺς φιλοσόφους τῆς Ἰωνίας, πὺ ἦσαν ἀντίθετοί τους, καὶ γιὰ ν' ἀποδείξουν, πῶς ὁ αἰσθητὸς κόσμος μέσα ε' τὴν ἀπέραντη πολυσυνθεσία του, δὲν εἶνε παρὰ ἓνα φαινόμενο χωρὶς πραγματικότη καὶ ὅτι μόνον τὸ ἐν καὶ ἀκίνητο Ὄν εἶνε ἡ μόνη ἀληθινὴ ὑπαρξῆ. Ἀλλὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς φιλοσόφους πὺ ἐγνώρισε καλλίτερα ὁ Σωκράτης εἶναι ὁ Ἀναξαγόρας ὁ δάσκαλος τοῦ Περικλῆ, ὅστις ἐγκατεστάθηκε ε' τὴν Ἀθῆνα τὸ 425 πρὸ Χριστοῦ καὶ τοῦ ὁποίου τὶς φιλοσοφικὲς ἀρχὲς ἐξακολούθησε νὰ ξαπλώνῃ ὁ Ἀρχέλαος. Ὁ Ἀναξαγόρας ἐπίστευεν, ὅτι ε' τὴν ἀρχὴ τῶν ὄντων ὁ κόσμος εἶταν ἓνα χάος ὅπου τὰ πάντα ἦσαν ἀνακατωμένα, καὶ ἀνάμεσα ε' τοὺς φυσιολόγους φιλοσόφους εἶταν ὁ πρῶτος, πὺ ἀπέδιδε ε' τὴν ἐνέργεια τῆς θείας διανοίας ἐπὶ τῆς ὕλης τὴν θαυμασία διάταξη τοῦ ὀργανωμένου Σύμπαντος.

*
* *

Ὁ Σωκράτης ἤρχισε νὰ σπουδάζῃ ὅλες τὶς φιλοσοφίαι πὺ ἦσαν γνωστὲς ε' τὴν ἐποχὴ του. Μὰ μέσα ε' αὐτὴ τὴν φλογερὴ ἀναζήτηση γιὰ μιὰ ὀριστικὴ μορφὴ τῆς ἀλήθειας, δὲν ἀπάντησε τὶς ἱκανοποιήσες πὺ περίμενε. Καταπιεσμένοι μὲ τὸ μυστήριον τοῦ Ὄντος, ὅλες οἱ προσπάθειες, τῶν πῖο περιφῆμων πνευμάτων τῆς Ἑλλάδας, εἶχον καταλήξει σὲ συμπεράσματα ἀντιφατικά. Ἄλλοι ἐφαντάζονταν, πῶς δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον μία ὑπόσταση, καὶ ἄλλοι ὅτι οἱ ὑποστάσεις ὑπάρχουν ἐπ' ἀπειρον. Ἄλλοι πάλιν, πῶς τὸ ὄλον εἶνε μέσα ε' τὴν αἰώνια κίνηση, κι' ἄλλοι πῶς τίποτε δὲν κινεῖται. Ὅπως πολλοὶ ἐπίστευαν ὅτι τὸ πᾶν γενιέται καὶ καταστρέφεται καὶ τὸ ἀντίθετο. Κι' αὐτὸ τὸ ἀνακάτωμα τῶν γνωμῶν δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ πεισμῶνῃ καὶ νὰ ἐρεθίζῃ τὴν περιέργεια τοῦ νέου Σωκράτη. Ἐρωτευμένος μὲ τὴν ἀλήθεια, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του, δὲν ἔπαιρνε γιὰ ἓνα παιχνίδι τὴν παρατήρηση τῆς φύσης, οὔτε ἀναπαύονταν ε' τὴν θεωρίαν τῶν ἀβεβαίων ἢ ἀνωφελῶν ἰδεῶν, γιὰ τὴν δὲν μποροῦσε νὰ προσκολληθῇ παρὰ σὲ ἀρχὲς ἀναμφισβήτητες καὶ γόνιμες.

Καί ὅμως ὀλόγυρα του ὁ διλεταντισμὸς κάθε μέρα πού περνοῦσε κ' ἐπροόδευε. Τὰ πνεύματα, κουρασμένα ἀπὸ τὶς μεγάλες τόλμες τῆς φιλοσοφίας, ἔχαναν τὸ θάρρος τους καὶ ἄφηναν τὴν πίστη τους μέσα σ' τὶς πατροπαράδοτες γνώμες καὶ σ' τὴν ἀξία τῆς κρίσης. Μερικοὶ ἄνθρωποι βαθύτατα προσκολλημένοι σ' τὶς ἀρετὲς καὶ σ' τὶς πεποιθήσεις τῶν περασμένων, προσπαθοῦσαν μὲ κάθε τρόπο ν' ἀντισταθοῦν ἀκόμα σ' τὴν εἰσβολὴ τοῦ σκεπτικισμοῦ, πού ἀπειλοῦσε νὰ φτάσῃ ὡς τὴν ἠθικὴν, τὴν θρησκείαν καὶ τὸ πολίτευμα τοῦ Κράτους. Δὲν ἤξεραν ὅμως ν' ἀντιτάξουν σ' τὴν καταστρεφτικὴν κριτικὴν τῶν ἀντιθέτων τους, τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐνεργητικὴν κατάραση τῆς αὐθεντικότητος τῶν παλαιῶν παραδόσεων. Μὰ μὲ τοῦτο δὲν ἀποδείχνει κανεὶς μίαν ἀλήθειαν ὅσο κιὰν ὑποστηρίξῃ, ὅτι ἡ ἀλήθεια αὐτὴ αἰῶνες τώρα χωρὶς καμιά ἀπόδειξη, ἐγένεκε δεχτὴ, οὔτε μπορεῖ μὲ τὸν ἴδιον τρόπο νὰ δικαιολογηθῇ κανεὶς τὶς δεισιδαιμονίες, προσκολῶντας αὐτὲς σ' τὶς ἀρχὲς τῆς ἱστορίας, καθὼς δὲν ἐπιδοκιμάζουμε τὴν ὠφελιμότητα τῶν κακῶς κειμένων νόμων ὑπενθυμίζοντας πάντα, πῶς ἄπειρες γενεὲς ἐβουλεύτηκαν μ' αὐτούς.

Οἱ νίφερτοι μάλιστα σ' τὴν πόλιν τῆς Ἀθήνας αὔξησαν πῶς πολὺ τὴν ἀταξία αὐτὴ τῶν πνευμάτων. Ἀπὸ τὸ 440 ὡς τὸ 430 π. Χ. κατέκλεισαν τὴν Ἀθήναν ξένοι, πού μὲ τὸ ὄνομα τοῦ σοφιστοῦ ἐπαγγέλλονταν τὴν σπουδὴν τῆς νιότης, καὶ μάθαιναν σ' τὸν κόσμον ὅ,τι τότε, μπορούσαν νὰ τὸν μάθουν. Εἶχαν τὴν ἀξίωση, ὅτι δημιουργοῦν τέλειους ἀνθρώπους, ἀνθρώπους τριμένους σ' ὅλες τὶς λεπτότητες τῆς ὄριμης σκέψης, ἐπιτήδιους σ' τὸ μεταχείρισμα τοῦ λόγου, δυνατοὺς καὶ θαρρέτους σ' τὴν πράξιν, καὶ ἀξιους γιὰ κάθε ἐπιτυχία καὶ γιὰ κάθε εὐδαιμονία. Κ' ἔτσι εἶδαν τοὺς ἑαυτοὺς τους τριγυρισμένους ἀπὸ μιὰ ἀχόρταγην γιὰ τιμὲς καὶ πλοῦτη νιότη καὶ πού τὴν εἶχαν γοητέψῃ τὰ ταξίμκτά τους τὰ περίλαμπρα. Ἐτρεξαν σ' τὶς σχολὰς τους νὰ μάθουν τὴν τέχνην, πῶς μποροῦν νὰ φτάσουν μὲ τὸ παντοδύναμον τότε σ' τὴν Ἀθήναν μέσο τῆς εὐγλωτίας, σ' τὶς δόξες καὶ σ' τὰ πλοῦτη, καὶ ἡ ἐπιτυχία τους κοντὰ σ' τὴν ὀμορφὴ νιότην, γρήγορα ἔγινε μεγάλη. Σ' ὅλους ὅμως πού ἤθελαν νὰ διατηρήσουν τὸν σεβασμὸν σ' τὰ ἀρχαῖα τους ἦθη, σ' τὶς παλιὰς τους πεποιθήσεις, βρῆκαν τὴν πῶς τρανὴν ἀντίδραση. Καὶ τῶντι, γιὰ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον σ' αὐτοὺς χρωστᾶ τὸν μεθοδικὸν σκεπτικισμὸν. Ὡς αὐτὴ τὴν ἐποχὴν, εἶχε βέβαια ζετυλιχθῆ κάποιος σκεπτικισμὸς, ἀλλ' αὐτὸς μόνον σὲ μερικὰ ποιήματα καὶ σὰν μιὰ προσπάθεια βγαλμένη φυσικὰ ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν ἰδιοσυγγρασίαν κι' ἀπὸ τὴν πείραν τῶν ἀνθρωπίνων ἀντιθέσεων καὶ ἰδίως τῶν φιλοσοφικῶν ἀντιθέσεων. Ὁ σκεπτικισμὸς ὅμως αὐτὸς, δὲν εἶχε γίνῃ ἀκόμα ὄριμη θεωρία στηριγμένη σ' ἐπιχειρήματα κι' ἀποδειγμένη σὰν μιὰ ἀλήθεια. Ἴσως εἶχε σχέση μὲ τὶς πεποιθήσεις τὶς πολὺ στέρεες σὲ κάποιαν θρησκευτικὰ ἢ ἠθικὰ σημεῖα, τὸ φανέρωμά του ὅμως δὲν εἶταν συγκρατητὸ καὶ ἐξακολουθητικὸν.

Οἱ Σοφισταὶ δὲν ἦσαν εὐχαρισθημένοι σ' τὴν ἀμφιβολίαν, ὅτι μπορεῖ κανεὶς

νά βρῆ τὴν λύση ὁποιουδήποτε σκοτεινοῦ προβλήματος, ἀλλὰ εἶχαν ὑψώση τὴν ἀμφιβολία εἰς ἀπόλυτο δόγμα. Ἀπέδειχναν ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν ὑπάρχει, ἢ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἀνίκνυς νὰ τὴν φτάση, καὶ μάλιστα παρουσίαζαν τὴν διδασκαλία τοὺς σὰν μιὰ ἀνκπόμευκτη συνέπεια τῆς Ἰωνικῆς ἢ Ἑλεατικῆς φιλοσοφίας, κάθε τάση γιὰ νὰ καθαρῶσιν τὸ "Ὅ, ἢ τὴν Ἀλήθεια καὶ ποὺ ἔπρεπε νὰ καταλήξῃ κατ' ἀνάγκη εἰς τὴν ἀναγνώριση τοῦ ἀπεριορίστου αὐτῆς χαρακτῆρος. Οἱ Σοφισταὶ λοιπὸν δὲ παραδέχονταν ἄλλη νόμιμη στάση τοῦ πνεύματος εἰς τὴν θεωρία τῆς φύσης, παρὰ μόνον τὴν ἀμφιβολία, ἐπρόσθεταν ὅμως, πῶς πρακτικῶς, δηλαδή γιὰ τίς ἀνάγκες τῆς ζωῆς, ἡ κατάρραση πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν θέση της. Καὶ τῶντι, ἂν μᾶς εἶνε ἀδύνατο ν' ἀποχτήσουμε κἀποια βεβαιότητα, ἂν κάθε πρόταση εἶνε ἐπίσης ψεύτικη, ἢ ἐπίσης ἀληθινή, τοῦλάχιστο οἱ διαφορὲς γνώμες δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ἀξία γιὰ τὴν πράξη. Μᾶς εἶνε ὠφέλιμο ἢ βλαβερό, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, νὰ πρεσβεύωμε ποτ' ἐκεῖνες καὶ πότε τοῦτες καὶ δὲν μπορούμε νὰ φέρουμε τὴν ἐκλογή μας παρὰ μονάχα ἀνάλογα μὲ τὸ συμφέρον μας. Πρέπει μάλιστα νὰ ποικίλουμε τίς καταστάσεις μας ἀνάλογα μὲ τὸν καιρὸ καὶ μὲ τὸν τόπο καὶ νὰ τίς συναρμολογήσουμε καλλίτερα μὲ τὴν φροντίδα τῆς εὐτυχίας μας. Οἱ ἰδέες, ἡ κρίση, οἱ συλλογισμοί, δὲν εἶνε παρὰ ὄργανα καὶ μέσα ἐνὸς τέλους, ποὺ δικαιολογεῖ ὅλη τὴν ἐπιτυχία. Οἱ ἐνδουισμοὶ τῆς διανοητικῆς εἰλικρινείας, ἢ, ἡ ἠθικὴ ἐγκράτεια, γίνονται κοινὲς ἀδυναμίες, ὅπου τὰ λυπηρὰ τοὺς ἀποτελέσματα, οἱ συνέπειές τους, τόσον συχνὰ ἐπίπονες, καταδικάζουν καὶ τιμωροῦν. Τιμὴ εἰς τοὺς δυνατοὺς καὶ εἰς τοὺς ἐπιδέξιους καὶ ντροπὴ εἰς τοὺς ἀδύνατους καὶ τοὺς ἀδέξιους. Ἡ ἀρετὴ, ὅπως ἡ κακία, μετροῦνται μὲ τὸ φυσικὸ τους μέτρο κ' εἶνε πάντα καλὰ ζυγιασμένες. Εὐτυχὴς ἄνθρωπος εἶνε ὁ δίκαιος, καὶ δυστυχὴς ὁ ἄδικος.

Οἱ σοφισταὶ ὅμως δὲν ὁμολογοῦσιν καὶ συχνὰ αὐτὴ τὴν τολμηρὴν θεωρία. Δὲν ἤσιν τόσον ἀνόητοι γιὰ νὰ κἀμουν ἕνα τέτοιο σφάλμα, γιὰτὶ ἐγνώριζαν ὅτι δὲν συμφέρει καὶ πολὺ, νὰ φανερώνη κενεὶς εἰς τὸν ὄχλο, ὀλόκληρη τὴν σκέψη του. Ὁ ὄχλος, φυσικά, δὲν εἶνε σκεπτικιστῆς. Δυνατὰ προσκολλημένος εἰς τίς πατροπαράδοτες πεποιθήσεις του, ὑποψιάζεται καὶ δυσπιστεῖ ἐκεῖνον, ποὺ θέλει νὰ τοῦ τίς κλονίσῃ. Κραταῦντες μυστικὸ ἕνα μέρος τῆς ἠθικῆς τους, οἱ σοφισταὶ ἔμενον πιστοὶ εἰς αὐτὴ τὴν ἴδιαν ἠθικὴν, ποὺ ὑποδούλωνεν ὅλα εἰς τὸν ἀτομισμὸν. Καὶ γιὰ νὰ μὴ ἐνοχοποιηθοῦν, ἔδειχναν πῶς συμβιβάζονται μὲ τίς παραδεγμένες συνήθειες, πῶς παρεδέχονταί τίς δοξασίας τοῦ ὄχλου, τὴν ἠθικὴν τῶν τιμίων ἀνθρώπων, τίς προλήψεις ἢ τίς δεισιδαιμονίας τοῦ λαοῦ. Δὲν ἄφηναν ποτὲ νὰ παρεκτρηθῇ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὅλο τὸ ξάπλωμα τοῦ σκεπτικισμοῦ τους, παρὰ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τους τοὺς πιὸ δοκιμασμένους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐφρόντιζαν νὰ μάθουν πῶς, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν κι' αὐτοὶ εἰς τὸ δρόμο τους, πρέπει ν' ἀποφεύγουν νὰ φαίνωνται τί ἦνε, καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ ταιριάζουν τὴν συμπεριφορὰ τους καὶ τὴν σκέψη τους μὲ τὴν καλαισθησίαν καὶ τίς πεποιθήσεις τῶν πολλῶν.

Οἱ σοφισταὶ φανερὰ ἐπαινοῦσιν πάντα τὴν αὐστηρότην, καὶ τὴν ἠθικὴν ἐγκράτεια. Ἐγὺμναζόντων τοὺς μαθητὰς τους, ν' αὐτοσχεδιάζουσι περίλαμπρους λόγους γιὰ τὴν εὐτυχία τοῦ φρόνιμου ἀνθρώπου, νὰ δοξάζουσι τὸν Ἱπρακλῆ, ἀπορραϊσμένον νὰ κάμῃ τὰ πάντα γιὰ τὴν ἀρετὴν, μ' ὅλες τὶς ὥραις ὑπόσχεσες τῆς κακίας. Κι' ὅταν τῷ φερνεν ἡ ἀνάγκη, νὰ περνοῦν γι' αὐστηροὶ δάσκαλοι, γεμάτοι ἀπὸ φροντίδα γιὰ τὴν ἀνκτροπὴ καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νιότης, μέσσα εἰς τὸν σεβασμὸν τῆς πιὸ ἀγνότερης ἠθικῆς. Κ' ἔτσι, μ' ὅλη τὴν τολμηρότην τὴν τόσο ἐπικίνδυνον τῆς σκέψης τους, οἱ σοφισταὶ ἔφτασαν ὥστε σὲ μέγαλον ἀριθμὸν Ἀθηναίων, νὰ καταχτήσουσι ἕνα ὥραιο ὄνομα καὶ μὴ φήμην μοναδικήν. Καὶ γι' αὐτὸ ἦσαν πολὺ ἐπιδέξιοι, τοῦ νὰ μὴ ἀφεθοῦν καθ' ὀλοκλήριον εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ὄχλου καὶ τὸ ἐπικίνδυνον τῆς παρουσίας τους μέσσα εἰς τὸ πλῆθος, δὲν περκτηρήθηκε παρὰ μόνον ἀπὸ ὀλίγα διαλεχτὰ πνεύματα, ἀρκετὰ διορατικὰ γιὰ νὰ συμπεράνουσι ὅλες τὶς συνέπειες τῶν ἀρχῶν τους, ποὺ ἔκρυβον, ἀλλὰ ποὺ ποτὲ ξάστερα δὲν τὶς παρουσίαζαν.

*

* *

Ἡ σοβαρότερη κατηγορία ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν γιὰ τοὺς σοφιστὰς, εἶταν ποὺ τοὺς πλήρωναν τὰ μαθήματά τους καὶ ἐπλούτιζαν ἀπ' τὸ δασκαλικὸν τοὺς ἐπάγγελμα. Τοὺς ἐφαίνονταν πῶς εἶταν ἐξευτελιστὸς γι' αὐτοὺς νὰ πωλοῦν τὴν σκέψιν τους, καὶ πῶς χάνουσι κάτι ἀπ' τὴν ἀξιοπρέπειάν τους καὶ τὴν ἐλευθερίαν τους. Ὅριζόντας τὴν τιμὴν γιὰ τὴν ἀγορὰν ἰδεῶν, δὲν εἶνε ἕνας λόγος νὰ τοὺς περιφρονῇ κανεὶς; Παίρνοντας τὶς ἰδέας ὅπως τὰ προϊόντα ποὺ μποροῦν νὰ ἀνταλλάξουσι, λησμονεῖ τότε πῶς αὐτὲς αἱ ἰδέες μποροῦν νὰ χροῦν κάποιον ἀλήθεια ἢ ὠφελιμότητα ἄλλη, παρὰ εἰς τὸ πνεῦμα ποὺ τὶς γεννᾷ ἀπ' τὸν ἑαυτὸν καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸν καὶ ποὺ τὶς δημιουργεῖ μὲ τὸ μέτρο τῆς λογικῆς του. Τὰ πλούτη τῆς διανοίας δὲν δανείζονται ὅπως τὰ πλούτη τῆς τύχης, ἀλλὰ ἀποτελοῦν τὴν ἀναπαλλοτρίωτον κυριότητα τοῦ ἀτόμου. Κι' ἄλλως τε, ἂν ὁ σοφιστὴς δὲν εἶνε παρὰ ἕνας ἔμπορος τῆς σοφίας, ἢ τῆς ἐπιστήμης, τότε ἔτσι χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ δὲ θὰ καταντήσῃ νὰ συμμορφωθῇ εἰς τὸ ἐμπόρευμά του μὲ τὴν καλαισθησίαν τῶν ἀγοραστῶν του; Μοιραίως δὲν θὰ κατέληγε νὰ συμβουλευέται τὶς ἐπιθυμίας τους καὶ τὰ πάθη τους περισσότερο, παρὰ τὴν συνείδησίν του, γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ τὸ εἰδικὸν ἐλάττωμα μὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εὐάρεστον κακίαν γιὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ μὲ τὴν ἀρετὴν, τὴν εὐάρεστον κακίαν γιὰ τὴν ἀρετὴν; Αὐτὲς αἱ σκέψεις οἱ καλὰ μετρημένους ἔκαμνον νὰ δυπιστοῦν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ὅλοι αὐτοὶ ποὺ διατηροῦσαν ἀκόμα εἰς τὴν ψυχὴν τους κάποιον ἠθικὴν λεπτότητα.

Ὁ Σωκράτης εἶταν ὁ πρῶτος ποὺ ἀνεκάλυψεν πῶς οἱ σοφισταὶ ἐχθρεύονται τὸ Καλὸν καὶ τὴν Ἀλήθειαν, καὶ, ἂν ἡ ἐπίδρασίς τους συνετελεσε νὰ ἐκλῇ κάποιον σειρά εἰς τὴν ἐργασία τῆς σκέψης του, τοῦ ἔδειξεν ὅμως καὶ τὸν μέγαλον κίνδυνον

ἔπου ἔκλινε γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς περιέργειας, καθήκοντα θεωρητικῆς καὶ ποῦ ὡς τὴν στιγμή ἐκείνη εἶχεν ἀμπνεύσει τὴν φιλοσοφίαν καὶ ποῦ ὁ σκεπτικισμὸς τῶν σοφιστῶν τοῦ ἐρχίνοντο ἢ πρὸ φιλόσοφου συνέπειαν. Τότε ἐνίωσε τὴν ἀνάγκη μιᾶς βαθύτερης μεταρρύθμισης εἰς τὴν ἐπιστήμην, πρὸ τοῦ ὑπέδειξαν ἕνας καλύτερους κανόνες καὶ ἕνας καλύτερον σκοπὸν.

Ἀλλὰ ἀπὸ μιᾶς περὶ ἀδοξῆς εἰρωνείας τῆς τέχνης, τὸν Σωκράτη, τὸν πρῶτον ἀδυσώπητον ἐχθρὸν τῶν σοφιστῶν, τὸν μεταχειρίσθησαν, ἀπὸ τὴν ἴδιον τὸν ἕνα σοφιστῆν. Καὶ ὅμως δὲν εἶχεν ἐπαγγελίαν νὰ δικασθῆται τὴν νύκτα καὶ ποτὲ τοῦ δὲν ἔδωκε μάθημα γιὰ χρήματα. Ἀλλὰ πολὺ νωρὴ εἶχε πᾶρα κατὰ παράδειγμα φερσίματα, ποῦ ἡ φεύτικη ἀναλογία μ' ἐκείνων τῶν σοφιστῶν ἀπεπᾶνκε τὴν γνώμην τῶν συγχρόνων του. Καὶ πρῶτον πρῶτον ἀγκυλώσει τοὺς νόμους καὶ ἔπειτα καὶ τοὺς κῆρας τὸν ἀγκυλῶν. Παντὸς τὸν συνκαταστάσαν συνδεσμένον ἐπὶ τῶν πρῶτων ἐρωτήσεων καὶ πλουσίους ἐρήθους τῆς ἐποχῆς του. Κανένας ὅμως δὲν ἐνόησε τὴν ἀριστερήν φιλίαν του γιὰ τὴν νύκτα, μόνον ἐπίστευον πῶς ζήτουσε καθὼς οἱ σοφιστῆς τοὺς γυμνοὺς τῶν πρῶτων πλουσίων πολιτῶν γιὰ τὰ τοῦ προσηγορῆ τὰ δασκαστῆ μαθηματῆ του.

Καὶ ὅμως ὁ Σωκράτης, κορυφὴ εἰς τὴν κατηγορίαν, περιέσει τὸν κερὶ τοῦ περπατῶντος μέσῃ εἰς τὴν Ἀθήναν καὶ ζητῶντας τὰ μέλη τὰ πρῶτα πολυλογεστάτα γιὰ ν' ἀκούσῃ ἐκεῖ τίς συνομιλίαν τοῦ ποτὲ μετὰ τὴν ἕνα καὶ ποτὲ μετὰ τὴν ἄλλο. Καὶ ὁ λόγος του εἶπεν τολμηρῶς τότε καὶ ἀνοσιφαντῶς γιὰ τὴν φαινομενικῶς εἰδύχνη ποῦ δὲν ἐπέβουτο οὔτε τοὺς νόμους, οὔτε τὴν ἀθῆναι, οὔτε τὴν Ἰωνικήν. Κιτακίοντο καὶ εἰς τὰ θύματα χωρὶς καὶ προσηγορῆς εἰς τὰ πρόσωπα ἢ εἰς τὴν παράδοξον καὶ ἔπεν πρῶτον εἶχε ξεκαπύσει τὰ παραλόγια τῶν γυμνοῦν, τῶν πρῶτων ἀνοσιφαντῶν, ἐνόησαν τὸ ἀσπίρημα καὶ ἔπειτα ποτὲ μετὰ κατὰ τὴν ἀσπίρημα «δὲν θὰ σοῦ εἰπῶ ποτὲ τίποτε, καὶ οὔτε θὰ σ' ἀπαντήσω, τοῦ λέγει μὴ μὲνα ὁ Ἰππίας, γιὰ τὴν ἠθηνότητά σου εἶνε νὰ κοροϊθεῖς τοὺς ἄλλους. Ἐξετιζεῖς καὶ ἀνενοχοποιεῖς ὅλο τὸν κόσμον καὶ δὲ ποτὲ δὲν θέλεις νὰ θανατώσῃς τὴν γνώμην σου δὲ κανένα.

Ἄν ποτὲ ὅμως ἀποφασίζῃ νὰ ξεδιπλώσῃ τὴν σάβην τοῦ τοῦ δασκαστῆ μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ ὑποδοχθῆται τὰ πρῶτα λεπτὰ ἐπιχειρήματα γιὰ τὰ πρῶτα παραδόξια θύματα. Καὶ εἰς τὴν γλώσσῃ του δὲν εἶχε τίποτε κοινὸν μετὰ τοὺς σοφιστῆς, τίποτε τὸ ἀσοφιστικὸν καὶ τὸ ἀσοφιστικόν, μ' ἀπειναντικῶς ἐρχίνοντο πῶς εὐχρηστούσαν νὰ δασκαστῆ καὶ συνηγοροῦν τὰ κινήματα καὶ τίς πεποιθήσεις τῶν τομπεδοτῶν του.

Ἡ εἰλικρινεία του εἶπεν ἀπόλυτος, καὶ κατὰ διέκρισιν ἔστο χρηστικὴ καὶ τὸ ἔπεν δὲν ἀμνηστέον ποτὲ νὰ τοῦ ἀλλάξῃ ἢ νὰ παρακαρπώσῃ τὴν ταύτην του. Ἄν οἱ σοφιστῆς χαρακτηρίζοντο εἰς τὰ μέλη τῶν ἑλλήνων τοῦ τόπου γιὰ τὴν

ἀσυνεσία τους, πού ὑποστήριζαν γιά τὸ προσωπικό τους συμφέρο τίς ιδέες τίς πιά ψεύτικες καί τίς πιά ἐπικίνδυνες, ὅσο καί γιά τή μανία τους ν' ἀκολουθοῦν γενικῶς ἓνα ἔργο κριτικῆς καθαρῶς ἀνατρεφτικῆς, ὁ Σωκράτης περνοῦσε σέ πολλοὺς ἀπ' τοὺς Ἀθηναίους γιά τίς πεποιοθῆτες του καθῶς καί γιά τὸν σκεπτικισμό του, πιά χειρότερος ἀκόμα κι' ἀπ' τοὺς σοφιστάς.

*
* *

Ὁ Σωκράτης ἄλλως τε δὲν κατεῖχε κανένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ φυσικά δῶρα τῆς ὁμορφιάς, τῆς εὐγλωτίας, αὐτὰ τὰ ἐξωτερικά χαρίσματα, τοὺς ὠραίους τρόπους καί τὴν κομψότητα, τὴν θελγτικὴ ἐπιφυλαχτικότητα καί τὴν λεπτότητα, ἔλα αὐτὰ τὰ προτερήματα, μὲ τὰ ὅποια οἱ σοφισταὶ κατώρθωναν νὰ θέλγουν τοὺς Ἀθηναίους καί νὰ τοὺς κάμνουν νὰ τοὺς συγχωροῦν τὰ σφάλματά τους, ἢ τίς ἀυθάρδειες τους. Οἱ περισσότεροὶ τῶν συγχρόνων τοῦ Σωκράτους, ἀνίκανοὶ νὰ κρίνουν τὴν ἀξία τῶν ιδεῶν του καί νὰ παρατηρήσουν ὅτι ἡ φιλοσοφία του ἀπειλοῦσι τὴν Πολιτείαν, τὴν Ἡθικὴν καί τὴν Θρησκευτικὴν μ' ἐπανάσταση, περιορίζονται νὰ μικρολογοῦν μὲ τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀτόμου του, γιά τὴν φυσιογνωμία του, τὰ λόγια του καί τίς πράξεις του.

Ὁ Ἕλληνας καί ἰδίως ὁ Ἀθηναῖος τοῦ πέμπτου αἰῶνα ἦταν ἓνας ἄνθρωπος ἐρωτευμένος μὲ τὴν ὁμορφίαν, τὴν χάριν καί τὴν ἁρμονίαν, τόσο εὐαίσθητος ὅσο δὲν εἴμαστε ἡμεῖς, κι' οὔτε θὰ τὸ φαντασθοῦμε ποτέ σὲ πιά βαθμὸ ἔφτανεν ἡ εὐαισθησία του γιά τίς ἐντυπώσεις τῶν κισθήτεών του. Ἀπ' τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἀναθρεμμένος μέσα σ' τὴν λατρεία τῶν τεχνῶν, δὲν εἶχεν ὅπως ἡμεῖς τὴν ὁμορφίαν σὰν ἓνα πᾶρτερο ἀντικείμενον σ' τὴν ἀνθρώπινη δράση μας, μιὰ διασκέδαση, ἢ, ἓνα ξεκούρασμα, ἀλλὰ τὴν εἶχε γιά μιὰ ἀπὸ τίς σοβαρότερες εὐχαριστήσεις, σχεδὸν θρησκευτικὴ, μιὰ εὐχαρίστησα βαθυτάτη, ἱκανὴ ν' ἀναπτύξῃ τὴν ψυχὴν του, καί νὰ ἐπιδράσῃ δυνατώτατα σ' τὴν θέλησίν του. Καί χωρὶς νὰ ὑποτάξῃ τὴν φροντίδα τοῦ Ὄμορφου σ' τὸ Ἀληθινὸ καί τὸ Ἀγαθὸ ἀπεναντίας ἐπίστευε πῶς μέσα σ' τὴν Ὄμορφίαν θ' ἀνεκάλυπτε τὸ σημεῖον τῆς Ἀλήθειας καί τῆς Ἡθικῆς.

Γιά τὸν Ἀθηναῖον τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλῆ ἡ ὠραία ψυχὴ δὲν μπορούσε παρὰ νὰ βρίζεται μέσα σ' ἓνα ὁμορφο σῶμα, μιὰ εὐγενικὴ σκέψη δὲν ἦτο δυνατό νὰ ἐκφρασθῇ παρὰ σὲ μιὰ γλῶσσα ὑψηλὴ καί ὅτι ἡ ἀρετὴ γιά νὰ πραγματοποιηθῇ εἶχεν ἀνάγκη ἀπὸ κινήσεις ἁρμονικῆς. Πῶς λοιπὸν θέλετε ὁ Σωκράτης μὲ τὴν ἀσχημίαν τῆς φυσιογνωμίας του, τὴν χυδαιότητα τοῦ λόγου του καί τὸν παράδοξον τρόπον του, ναύρη χάριν σ' τὴν πλειονοψηφίαν τῶν συμπολιτῶν του;

*
* *

Ἠρῶτα-πρῶσα, ὁ Σωκράτης εἶταν πολὺ ἄσχημος καί τὴν ἀσχημίαν του αὐτὴ μόνος του τὴν ὁμολογοῦσε καί μὲ πολὺ ἐξυπνάδα μάλιστα.

— Δὲν ξέρεις, ἔλεγε μὴ μὲν εἰ τὸν Κριτόβουλο, τί θὰ εἶπῃ. Ἐν ὧραϊο σπαθί, μὴ ὧραϊο λόγγη, μὴ ὧραϊο ἀσπίδα;

— Αὐτὰ τὰ πράγματα εἶνε ὧραϊα, ἀπαντᾷ ὁ Κριτόβουλος, ἔκην εἶνε κελὰ γὰ τὴν δουλιὰ πὸ τὰ χρειάζεται κινεῖς.

— Λοιπὸν γὰ πὴ ἀνάγκη μᾶς εἶνε χρειάζομενα τὰ μάτια μας;

— Γὰ νὰ βλέπομεν.

— Τότε ἀφοῦ ἔχει ἔτσι τὸ πρᾶγμα, τὰ δικὰ μου μάτια εἶνε πολὺ ὧραϊότερα ἀπ' τὰ δικὰ σου. Γιατὶ τὰ δικὰ σου μάτια δὲν βλέπουν περὶ μπροστὰ τους, ἐνῶ τὰ δικὰ μου μάτια βλέπουν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, γιατὶ εἶνε ἔξωγα μάτια.

— Τότε λοιπὸν, κατὰ τὴν γνώμη σου, τὸ ζῶο, πὸ ἔχει τὰ ὧραϊότερα μάτια εἶνε ἡ κερκίδα;

— Περικιστότατα.

— Καὶ ἡ μύτη σου εἶνε πὸ ὧραϊα ἀπ' τὴν δική μου;

— Καὶ βέβαια, ἔν εἶνε ἀληθῶς πὸς εἰ θεοὶ μᾶς ἔδωκαν τὰ βουθόνια γὰ νὰ ὀφρακίνουσι πὸ δυνατό τίς μορφοῦσι. Ἐπὸ τὰ δικὰ σου τὰ βουθόνια εἶνε γερμένα πρὸς τὰ κάτω, τὰ δικὰ μου, εἶνε στρεφμένα τετρακτὰ πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἔτσι ἀνοιγμένα ἔξωθεν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὰ ἄνωματι.

— Μὰ ἐπὶ εἶσαι περικοτότα, καὶ πὸς εἶνε δυνατό μὴ τέτοια μύτη σου νὰ εἶνε ὧραϊότερη ἀπὸ μὴ ἄλλη κοντολένια;

— Διότι μὴ μύτη κοντολένια δὲν εἶνε περὶ ἓν μετόιστο πὸ χωρίζει τὰ δὲ μάτια καὶ ἐμποδίζει τὴν ὄραση.

— Γὰ τὸ στόμα ἔμοι, λέγει τότε ὁ Κριτόβουλος, τοῦ περικοτότα τὴν δάση. Ἐν τὸ στόμα μᾶς τὸ ἔδωκεν ὁ θεὸς γὰ νὰ δάκωσι, τὸ δικὸν σου ἔστι κινδύνη δάκωσι, θὰ τὸ δάκωσι καλλίτερα ἀπ' τὸ δικόν μου.

— Γὰ ἔμοι τοῦ θεοῦ μὴ κερκίδατος, Κριτόβουλε, γιατὶ εἰ Σάβανοι εἶνε γινὰ τῶν θεῶν κέρω τοῦ μοιζῶ πὸ πὸς ἀπὸ τῶν.

(*Ἀκολουθεῖ*)

Πέτρος Ζητουγιάνης

